

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 2 juli 2020

Mål nr

B 5306-19

PARTER

Klagande

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

Motpart

JJ

Ombud och offentlig försvarare: Advokat TB

SAKEN

Synnerligen grov misshandel

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2019-09-11 i mål B 2445-19

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar hovrättens dom på så sätt att Högsta domstolen dömer JJ, i stället för grov misshandel, för synnerligen grov misshandel enligt 3 kap. 6 § andra stycket brottsbalken och bestämmer fängelsestraffets längd till sex år.

Högsta domstolen fastställer hovrättens sekretessförordnande.

TB ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av JJ i Högsta domstolen med 8 775 kr. Av beloppet avser 7 020 kr arbete och 1 755 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen ska döma JJ för synnerligen grov misshandel och bestämma påföljden till fängelse i sex år.

JJ har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. I enlighet med tingsrättens dom, som inte överklagats i dessa delar, har JJ gjort sig skyldig till tre fall av misshandel samt skadegörelse och ringa narkotikabrott.
2. Genom tingsrättens dom avgjordes också att JJ har gjort sig skyldig till ytterligare en gärning, vilken såväl tingsrätten som hovrätten har bedömt som grov misshandel.
3. Påföljden har, med beaktande även av att JJ återfallit i brott, av underinstanserna bestämts till fängelse i fyra år och sex månader.

Frågorna i Högsta domstolen

4. Frågan i Högsta domstolen är i första hand om den gärning som tingsrätten och hovrätten rubricerat som grov misshandel i stället bör bedömas som synnerligen grov misshandel. Dessutom uppkommer frågan om bestämmelsen rörande s.k. återfallsskärpning i 29 kap. 4 § brottsbalken ska tillämpas vid straffmätningen.

Den aktuella gärningen och domstolarnas bedömningar

5. Åklagaren yrkade vid tingsrätten att JJ skulle dömas enligt följande gärningsbeskrivning.

JJ har misshandlat FM, i ett utdraget händelseförlopp, genom att trycka in en bukett torkade rosor i hennes ansikte, i omgångar slå henne i ansiktet med både öppen och knuten hand, ta strypgrepp två gånger, i omgångar slå henne med olika tillhyggen över stora delar av kroppen och på huvudet, hälla kokande vatten på och runt underlivet, rycka loss hennes ögonfransförlängningar samt trycka ned henne på golvet och slå henne med ett hyllplan på smalbenet. Det hände mellan den 20 februari 2019 och den 21 februari 2019 i hennes bostad [...]. FM orsakades dödsångest, stark smärta under lång tid, benbrott på det högra skenbenet med blödande sårskada som blivit infekterad, blödande sårskada i huvudet, blånader, svullnad och sårskada i ansiktet, blödning i ögat, blånader på käken/halsen, blånader och hudavskrapningar på båda armarna, händerna och benen samt brännskador på bål, ljumskar och yttre könsorgan.

Brottet bör bedömas som synnerligen grovt eftersom skadan på skenbenet med efterföljande infektion var livshotande och risk föreligger för bestående skada samt att JJ har orsakat målsäganden synnerligt lidande och visat särskild hänsynslöshet genom att orsaka de nämnda skadorna och därefter

låta henne ligga med skadorna och smärtorna under ca en vecka utan sjukvård och annan omvårdnad.

JJ begick gärningen med uppsåt.

6. Enligt tingsrättens bedömning var det inte styrkt att FMs livshotande infektion i benet omfattats av JJs uppsåt, varför det inte bedömdes visat att han haft uppsåt att orsaka henne livshotande skador eller bestående men av fysisk art. Tingsrätten ansåg att JJs agerande präglats av en hänsynslöshet och råhet som går utöver den som ligger redan i att tillfoga någon skada av den art och omfattning som aktualiseras i målet. Enligt tingsrätten var denna hänsynslöshet emellertid inte så kvalificerad att den, tillsammans med FMs skadebild, kunde anses tillräcklig för att bedöma misshandeln som synnerligen grov. Tingsrätten rubricerade gärningen som grov misshandel.

7. Hovrätten har, liksom tingsrätten, konstaterat att misshandeln innefattat flera försvårande omständigheter som medför att gärningen är att bedöma som en allvarlig grov misshandel men att gärningen sammantaget inte ska rubriceras som synnerligen grov misshandel.

8. Riksåklagaren har i Högsta domstolen justerat åtalet på så sätt att brottstiden anges till den 20–28 februari 2019 samt att JJ har visat ”synnerlig” hänsynslöshet.

Den rättsliga regleringen m.m.

Grov och synnerligen grov misshandel

9. Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd döms för misshandel (se 3 kap. 5 § brottsbalken). Är brottet att anse som grovt döms, enligt 6 § första stycket, för grov misshandel till fängelse i lägst ett år

och sex månader och högst sex år. Är brottet att anse som synnerligen grovt döms för synnerligen grov misshandel till fängelse i lägst fem och högst tio år (andra stycket). Vid bedömningen av om brottet är synnerligen grovt ska det särskilt beaktas om kroppsskadan är bestående eller om gärningen har orsakat synnerligt lidande eller om gärningsmannen har visat synnerlig hänsynslöshet.

10. Den särskilda straffskalan för synnerligen grov misshandel infördes i samband med en reform 2010 som syftade till att generellt höja straffen för allvarliga våldsbrott. I 29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken infördes då också den andra meningen, enligt vilken det vid bedömningen av straffvärdet särskilt ska beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. (Se prop. 2009/10:147 s. 40 ff.)

11. I samband med nämnda reform delades straffskalan för grov misshandel, som då var fängelse i lägst ett och högst tio år, upp. Det synnerligen grova misshandelsbrottet fick en straffskala som sträckte sig från lägst fyra till högst tio år.

12. År 2017 skärptes minimistraffen för vissa allvarliga våldsbrott i syfte att åstadkomma en höjd straffnivå för dessa brott och därigenom förstärka effekten av 2010 års reform. De skärpningar som gjordes angavs inte innebära något annat än att domstolarna vid bedömningen av straffvärdet skulle ha att utgå ifrån en högre miniminivå, samtidigt som det även fortsättningsvis särskilt skulle beaktas om gärningen utgjort ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. (Se prop. 2016/17:108 s. 44 f.)

13. Grov misshandel och synnerligen grov misshandel ansågs höra till de brottstyper där intresset av en höjd straffnivå kunde anses särskilt påtagligt. För grov misshandel höjdes minimistraffet från fängelse i ett år till fängelse i ett år och sex månader. Minimistraffet för synnerligen grov misshandel höjdes från fängelse i fyra år till fängelse i fem år. Synnerligen grov misshandel fick samtidigt en egen formell brottsbeteckning. (Se a. prop. s. 30 ff.)

14. Straffskalans miniminivå är, enligt vad som anges i förarbetena, avsedd för fall där omständigheterna är i någon mån förmildrande, men utan att gärningen för den skull är att hänföra till en lägre svårhetsgrad av brottet (se a. prop. s. 51).

15. Någon ändring av de omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett misshandelsbrott är grovt respektive synnerligen grovt gjordes inte vid 2017 års lagändringar. Inte heller var höjningen av minimi-straffen avsedd att påverka gränsdragningen mellan synnerligen grov misshandel och grov misshandel eller mellan grov misshandel och normalgraden av sådant brott. Syftet var i stället att generellt höja straffnivån för alla gärningar som är att bedöma som grov eller synnerligen grov misshandel. (Se a. prop. s. 51.)

Utgångspunkter för bedömningen av om brottet utgör grov eller synnerligen grov misshandel

16. Frågan om ett misshandelsbrott är att anse som grovt eller synnerligen grovt ska avgöras efter en helhetsbedömning av samtliga omständigheter vid gärningen. Det är naturligt att den skada som misshandeln har lett till och som omfattas av gärningsmannens uppsåt bildar en utgångspunkt när det är de uppkomna skadorna som är den huvudsakliga kvalificeringsgrunden (se ”Synnerligen grov misshandel?” NJA 2011 s. 89 p. 11 och 16). Därutöver måste emellertid självständigt beaktas de faktiska omständigheter som kan hänföras till de andra kvalificerande grunderna för synnerligen grov misshandel i 6 § andra stycket – att gärningen orsakat synnerligt lidande eller att gärningsmannen visat synnerlig hänsynslöshet. Dessa tar mera sikte på gärningsmannens agerande (hänsynslösheten), främst med vilken brutalitet och i vilket syfte misshandeln har utförts, samt hur detta agerande har påverkat offret (lidandet) både fysiskt och psykiskt i form av smärta, utsatthet och kränkning, utan att misshandeln för den skull har medfört bestående eller svåra kroppsskador.

17. Med att gärningen har orsakat synnerligt lidande avses i första hand att den medfört kraftig och långvarig smärta. Så kan vara fallet vid en omfattande våldsanvändning under ett inte helt kortvarigt förlopp, såsom vid misshandel av tortyrliknande slag. Också när gärningen har orsakat stark dödsångest eller liknande stor psykisk påfrestning hos offret kan synnerligt lidande ha förelegat. (Se prop. 2009/10:147 s. 38.)

18. Att gärningsmannen har visat synnerlig hänsynslöshet innebär att hänsynslösheten gått påtagligt utöver vad som gäller för brottet enligt den lägre graden (jfr uttrycket visat särskild hänsynslöshet i bestämmelsens första stycke). Detta kan vara fallet när grovt våld använts mot en person som saknat eller haft begränsad möjlighet att försvara sig såsom ett barn, en äldre människa eller en person med funktionshinder. Detsamma gäller vid grovt våld mot en liggande, försvarslös person. Vidare kan synnerlig hänsynslöshet ha förelegat när flera personer allvarligt misshandlat en ensam person. Också när den tilltalade annars visat synnerlig brutalitet, t.ex. när grovt våld använts mot en närstående kvinna som tidigare utsatts för upprepade och allvarliga övergrepp av gärningsmannen, kan det vara fråga om synnerlig hänsynslöshet. (Jfr a. prop. s. 38.)

Straffmätning vid återfall i brott

19. Rätten ska vid straffmätningen, utöver brottets straffvärde, i skärpande riktning ta hänsyn till om den tilltalade tidigare har gjort sig skyldig till brott, om inte förhållandet beaktas genom påföljdsvalet eller i tillräcklig utsträckning genom förverkande av villkorligt medgiven frihet. Vid denna bedömning ska särskilt beaktas vilken omfattning den tidigare brottsligheten haft, vilken tid som har förflutit mellan brotten samt om den tidigare och den nya brottsligheten är likartade eller i båda fallen är särskilt allvarlig. (Se 29 kap. 4 § brottsbalken.)

20. Bestämmelsen om återfallsskärpning i 4 § blir främst tillämplig i vissa typsituationer (se ”Rydaholmsfallet” NJA 2012 s. 79 p. 22 och 26). En är när förverkande av villkorligt medgiven frihet inte kan ske, trots att återfallet skett under pågående prøvotid. En annan är när ett förverkande inte i tillräcklig utsträckning tillgodoser intresset av ett skärpt straff. Detta är särskilt tydligt när det är fråga om återfall i allvarlig våldsbrottslighet. Vid bedömningen av om det tidsmässigt är fråga om ett återfall i brott som bör medföra en skärpning av straffet, ska vid tidigare längre frihetsberövanden utgångspunkten vara tidpunkten för frigivningen (jfr prop. 2009/10:147 s. 46).

21. I samband med reformen 2010 gjordes vissa förtydliganden i 4 §, bl.a. genom att det i bestämmelsen uttryckligen angavs att tidigare brottslighet ska beaktas i skärpande riktning. I förarbetena framhölls att ändringarna syftade till att återfallets betydelse skulle få ett tydligt genomslag i domstolarnas praxis (jfr a. prop. s. 33).

22. En skärpning av straffet med stöd av 4 § bör normalt ske till en rimlig nivå som är förenlig med den praktiska rättstillämpningen (se beträffande ”straffmättningsstationer” Martin Borgeke och Mari Heidenborg, Att bestämma påföljd för brott, 3 uppl. 2016, s. 80 f. och s. 214 f.).

Bedömningen i detta fall

Omfattningen av Högsta domstolens prövning

23. Riksåklagaren har i Högsta domstolen justerat åtalet såvitt avser brottstiden. Tingsrättens dom har emellertid inte överklagats i skuldfrågan, utan endast beträffande brottsrubricering och påföljd. Frågan om JJ ska dömas för brott under en längre tidsperiod än vad tingsrätten har funnit är alltså inte föremål för Högsta domstolens prövning (jfr 51 kap. 23 a § och 55 kap. 15 § rättegångsbalken). Att JJ efter brottet underlät att agera för att FM skulle få sjukhusvård eller annan omvårdnad – vilket angavs redan i den ursprungliga

gärningsbeskrivningen – har dock förstärkt och förlängt hennes lidande och kan därför beaktas vid gradindelningen och straffvärdebedömningen.

24. Riksåklagaren har godtagit domstolarnas bedömning att det inte är bevisat att JJ haft uppsåt att orsaka FM livshotande skador eller bestående men av fysisk art. Att han inte har haft uppsåt i det avseendet följer i och för sig redan av att tingsrättens dom inte överklagats i skuldfrågan, men innebär också att skadornas svårhet och bestående natur inte som uppsåtliga omständigheter kan läggas till grund för rubriceringsfrågan eller straffvärdebedömningen.

Rubricering

25. JJ angrep oprovocerat den fysiskt avsevärt svagare FM i hennes hem. Det våld han utövade var mycket omfattande och inbegrep strypgrepp som var så kraftiga att det svartnade för FM, som trodde att hon skulle dö. Det uttalades också flera dödshot. JJ hällde kokhett vatten på och kring hennes underliv, med extrem smärta och brännskador som följd. Därtill innefattade misshandeln bl.a. ett stort antal slag med olika tillhyggen samt att FMs fastlimmade lösögonfransar rycktes loss och därmed även hennes riktiga ögonfransar. JJ slog också ett hyllplan mot henne när hon låg försvarslös på golvet i en garderob och detta med sådan kraft att hon, när hon genom att röra sig i sidled lyckades undgå att träffas i huvudet, åsamkades ett benbrott. I samband med slaget med hyllplanet frågade JJ varför hon aldrig dog. Våldsanvändningen pågick under flera timmar och tycks ha avslutats först när FM blev medvetslös.

26. Utöver brännskador och benbrott ledde misshandeln till att FM fick blånader, svullnader och sårskador över i stort sett hela kroppen samt till att hon förlorade blod. När hon vaknade upp dagen efter kunde hon inte ta sig ur sängen på grund av sina smärtor, utan blev liggande i sin egen urin och avföring. Även bortsett från den efterföljande infektionen i det brutna benet –

vilken alltså inte kan läggas JJ till last som en uppsåtlig effekt av misshandeln – fick FM betydande skador. Dessutom orsakade våldsanvändningen henne mycket svåra smärtor och stark dödsångest.

27. Även om det alltså inte är fråga om ett fall där de fysiska skador som orsakats uppsåtligen blir bestående, är det uppenbart att JJ har åsamkat FM ett mycket påtagligt och i tiden utdraget lidande. Genom att fortsätta misshandeln och utöva grovt våld även när den skadade FM låg helt försvarslös på golvet har JJ också visat avsevärd brutalitet och likgiltighet inför hennes situation.

28. Mot bakgrund av det anförda bedömer Högsta domstolen att gärningen har orsakat målsäganden synnerligt lidande och att JJ har visat synnerlig hänsynslöshet. Sammantaget är omständigheterna sådana att brottet bör bedömas som synnerligen grov misshandel.

Straffvärde

29. Den synnerligen grova misshandeln har inte föranlett någon svår bestående kroppsskada, utan det avgörande för rubriceringen av gärningen är att denna orsakat synnerligt lidande och att JJ visat synnerlig hänsynslöshet. Vid sidan av dessa förhållanden föreligger det inte några sådana försvårande omständigheter som avses i 29 kap. 2 § brottsbalken. Inte heller finns det några förmildrande omständigheter att beakta med stöd av 3 § samma kapitel.

30. Gärningen har präglats av synnerligen påtaglig brutalitet och ett utdraget händelseförlopp. Den har dessutom riktat sig mot en närstående i hennes bostad och har även medfört att hennes hem i samband med våldsutövningen slagits sönder och samman på ett för målsäganden skrämmande sätt. Straffvärdet överstiger med viss marginal minimistraffet fängelse fem år (jfr p. 14). Den synnerligen grova misshandeln har ett straffvärde som motsvarar strax under fängelse fem år och sex månader.

31. Förutom att JJ ska dömas för synnerligen grov misshandel, ska han dömas för tre fall av misshandel samt för skadegörelse och ringa narkotikabrott. Straffvärdet av den samlade brottsligheten, där skadegörelsen redan beaktats inom ramen för straffvärdebedömningen för synnerligen grov misshandel, överstiger straffvärdet av det synnerligen grova misshandelsbrottet med någon eller några månader. Det motsvarar därmed åtminstone fängelse fem år och sex månader.

Återfall i brott och straffmätning

32. Redan med hänsyn till brottslighetens höga straffvärde ska påföljden, som domstolarna har funnit, bestämmas till fängelse.

33. JJ har flera gånger tidigare dömts för våldsbrott. Hans tidigare brottslighet kan inte ges någon betydelse för påföljdsvalet, eftersom det finns en presumtion för fängelse redan med hänsyn till det höga straffvärdet. Återfallet kan i detta fall inte heller beaktas genom förverkande av villkorligt medgiven frihet.

34. Den nu aktuella brottsligheten är likartad JJs tidigare brottslighet och i båda fallen förekommer brott som är särskilt allvarliga. Sett till den tid som han har varit i frihet har återfallen kommit förhållandevis snabbt. Det finns därför flera skäl till att, i skärpande riktning, beakta JJs tidigare brottslighet vid bestämmande av fängelsestraffets längd med stöd av 29 kap. 4 § brottsbalken.

35. Straffet bör till följd av detta bestämmas till fängelse i sex år (jfr p. 22).

Slutsats

36. Hovrättens domslut ska alltså ändras på så sätt att JJ, i stället för grov misshandel, döms för synnerligen grov misshandel och att fängelsestraffets längd bestäms till sex år.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Kerstin Calissendorff, Dag Mattsson, Malin Bonthron, Eric M. Runesson och Stefan Reimer (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Josefine Wendel